

JÓZEF GŁODEK
BRONISŁAW RATUŚ

**KSZTAŁCENIE
NAUCZYCIELI
W WOJEWÓDZTWIE
ZIELONOGÓRSKIM
W LATACH 1945 – 1965**

Sprawa kształcenia nauczycieli stanowiła w polityce oświatowej zawsze jedno z najważniejszych zagadnień, gdyż wszelkie zmiany w szkolnictwie, rezultaty jego pracy i wypełnienie społecznych zadań przez system oświatowy uzależnione są nie tylko od programu, organizacji i bazy materialnej, ale przede wszystkim od kadry nauczycielskiej, jej kwalifikacji i postawy ideowo-moralnej.

Po roku 1945 obowiązywał w Polsce ustrój szkolny określony ustawą z 11.III 1932 r. a dekret z dnia 23.XI 1945 r. o organizacji szkolnictwa w okresie przejściowym zezwalał ministrowi oświaty na tworzenie szkół i kursów nie przewidzianych w ustawie z 11.III 1932 r. oraz na skracanie czasu nauki w szkołach nią objętych. Zakłady kształcenia nauczycieli w okresie ostatnich lat dwudziestu przeszły złożony proces rozwoju i reorganizacji, zanik jednych form kształcenia oraz powstania innych typów zakładów o zmienionym okresie kształcenia i modyfikowanych programach nauczania.

Ustawa z 11.III 1932 r. określała również formy kształcenia nauczycieli szkół podstawowych¹⁾.

Na mocy wspomnianej wyżej ustawy o organizacji szkolnictwa w okresie przejściowym, minister oświaty kolejnymi zarządzeniami wpro-

1) Dz. U. R. P. Nr 38/poz. 389 z roku 1932. oraz Kazimierz Wojciechowski: *Z historii kształcenia кадр nauczycielskich w Polsce Ludowej „Pedagogika na usługach szkoły”* P.Z.W.S 1964, s. 302.

a) 3-letnie licea pedagogiczne oparte na programie gimnazjalnym. Kandydat na nauczyciela uczył się 6 lat w szkole podstawowej, 4 lata w gimnazjum i 3 lata w liceum pedagogicznym,

b) 2-letnie pedagogia oparte na programie liceum ogólnokształcącego. Kandydat na nauczyciela po 6-letniej szkole podstawowej uczył się 4 lata w gimnazjum, 2 lata w liceum ogólnokształcącym i 2 lata w pedagogium.

wadził następujące formy kształcenia nauczycieli, które w zasadzie obowiązywały od roku 1954:

- 3 miesięczne wstępne kursy pedagogiczne dla kandydatów do zawodu nauczycielskiego posiadających świadectwo dojrzałości,
- 6 tygodniowe wstępne kursy pedagogiczne,
- 6 miesięczne wstępne kursy pedagogiczne dla kandydatów po siedmiu klasach szkoły podstawowej,
- 5 miesięczne kursy nauczycielskie,
- 1 roczne kursy pedagogiczne dla uczniów klas X i XI liceów ogólnokształcących,
- 10 dniowe kursy wprowadzające do zawodu nauczycielskiego,
- 8 tygodniowe kursy wprowadzające do zawodu nauczycielskiego.

Zasadniczą zaś i decydującą formą kształcenia nauczycieli szkół podstawowych do roku 1954 były licea pedagogiczne, a od roku 1954 licea pedagogiczne i studia nauczycielskie. Taki system kształcenia nauczycieli ustalony uchwałą Prezydium Rządu Nr 276 z 1954 roku, a następnie ustawą sejmową o rozwoju systemu oświaty i wychowania z 15.VII.1961 r. obowiązuje z małymi modyfikacjami do końca roku szkolnego 1965/1966. Te typy zakładów kształcenia nauczycieli przechodziły każdego roku proces wewnętrznej modyfikacji i reorganizacji programowej, nie zmieniało to jednak ich struktury. Nauka w liceach pedagogicznych od roku 1957 trwa 5 lat. Do tego czasu były one kolejno 3 letnie, 2 letnie, 4 letnie.

Reforma systemu kształcenia nauczycieli wprowadzona cytowaną uchwałą Prezydium Rządu²⁾ z roku 1954 ograniczała liceum pedagogicznemu zadania tylko do przygotowania nauczycieli klas I—IV. Powołane tą uchwałą do życia 2 letnie studia nauczycielskie miały za zadanie przygotować nauczycieli do klas V—VII. Wszyscy zaś czynni nauczyciele, którzy będą chcieli uczyć w klasach V—VII mieli ukończyć studia nauczycielskie. Nauczyciele o dłuższym stażu pracy mogli złożyć egzamin uproszczony na nauczycieli klas V—VII.

Ogólnie stwierdzić należy, że nie wszystkie ustalenia cytowanej uchwały Prezydium Rządu zostały wykonane do końca. Licea pedagogiczne w dalszym ciągu przygotowują nauczycieli do nauczania w całej szkole podstawowej, a studia nauczycielskie, obok specjalizacji przedmiotowej do nauczania w klasach V—VIII, przygotowują również do nauczania wszystkich przedmiotów w klasach I—IV. Ponadto od roku 1962 ukończenie SN daje „naukowo-pedagogiczne” kwalifikacje do nauczania w zasadniczych szkołach zawodowych.

Brak stabilizacji programów nauczania utrudniał prawidłową organizację procesu dydaktyczno-wychowawczego. Owe zmiany uzasadnione były koniecznością nadążania treści kształcenia za zmieniającym się życiem. Przedłużenie nauki w liceach pedagogicznych do lat pięciu od roku 1957

2) Dz. Urz. Min. Ośw. Nr 7, poz. 57 z roku 1955.

pozwoili na zwiększenie wymiaru godzin nauczania przede wszystkim na śpiew z muzyką i zajęcia praktyczne.

Studia nauczycielskie w latach 1954—1957 przygotowywały swoich absolwentów do nauczania dwóch przedmiotów a od roku szkolnego 1957/1958 tylko jednego przedmiotu w klasach V—VII, zaś wprowadzenie metodyki nauczania początkowego pozwoliło na przygotowanie również do nauczania w klasach I—IV. Sytuacja ta trwała w zasadzie bez zmian do roku 1961. W roku szkolnym 1961/1962 powtórnie wprowadzono w studiach nauczycielskich zasady przygotowania nauczycieli do nauczania dwóch przedmiotów w klasach V—VIII, pozostawiając również metodykę nauczania początkowego.

Zasadnicze etapy w polityce kształcenia nauczycieli szkół podstawowych w Polsce można ująć w latach 1944—1947, 1948—1954, 1955—1965. Okres pierwszy określić można jako organizacyjny tego typu szkolnictwa. W roku 1947 ukształtowana została ostateczna struktura 4-letniego liceum pedagogicznego. Za granicę drugiego etapu można przyjąć 1954 rok, w którym zorganizowano studia nauczycielskie. Datą graniczną w bieżącym dwudziestolecium jest rok 1965, w którym po raz ostatni przyjmowano uczniów do klas pierwszych w liceach pedagogicznych.

Rok 1966 będzie początkiem sukcesywnej likwidacji liceów pedagogicznych w całej Polsce. W ramach tych etapów można wydzielić jeszcze podokresy dla poszczególnych typów ZKN, przyjmując za kryterium podziału subtelne zmiany funkcjonalne tego typu szkolnictwa.

Na Ziemi Lubuskiej zakłady kształcenia nauczycieli w okresie Polski Ludowej zorganizowane zostały od podstaw i ukształtowane w związku z potrzebami polityki oświatowej, kadrowymi szkół i placówek oświatowo-wychowawczych na tym terenie. Do chwili zorganizowania województwa zielonogórskiego istniały już licea pedagogiczne w Sulechowie, Nowej Soli, Ośnie Lubuskim i LP TPD w Gorzowie. Pierwszym liceum pedagogicznym na terenie województwa było liceum sulechowskie, które do tego miasta zostało przeniesione z Wolsztyna z dniem 1.I 1946 r. Pierwszym dyrektorem tego liceum był Antoni Maćkowiak. 1.IX 1946 r. zostało zorganizowane Liceum Pedagogiczne w Nowej Soli z pierwszym dyrektorem Edwardem Kubalskim. Liceum Pedagogiczne w Ośnie Lubuskim³⁾ otwarto w dniu 10.X 1947 r.

Zorganizowane w roku szkolnym 1949/1950 Liceum Pedagogiczne TPD w Gorzowie przez Edmunda Ciesielskiego o zostało upaństwowione z dniem 1.I 1952 r.

Tak więc na terenie dzisiejszego województwa zielonogórskiego Kuratorium Okręgu Szkolnego w Poznaniu w okresie do roku 1950 zorganizo-

3) Jako ciekawostkę podajemy, że Ministerstwo Oświaty w swoim zarządzeniu (Dz. U. Min. Ośw. Nr 13 z 1947 roku) mówi o otwarciu PLP w Ośnie Zachodnim.

Miejscowość ta we wszystkich analizowanych dokumentach z tego okresu nosiła nazwę „Ośno Lubuskie”. Pomyłka w Zarządzeniu Ministra Oświaty wyniknęła stąd, że organizator tego liceum mgr Józef Fietz z polecenia KOS w Poznaniu użył nazwy „Ośno Zachodnie”. Notatka ta została przesłana do Ministerstwa Oświaty, które na jej podstawie wydając zarządzenie o utworzeniu nowego liceum użyło błędnej nazwy miejscowości (akta Dep. KN Min. Ośw. teczka KOS Poznań za lata 1945—50).

wało 3 ośrodki kształcenia nauczycieli — Sulechów, Ośno Lubuskie, Gorzów, uruchamiając jednocześnie system szkolenia zaocznego w Sulechowie i Ośnie. Kuratorium Okręgu Szkolnego we Wrocławiu zorganizowało stały ośrodek kształcenia nauczycieli w Nowej Soli oraz trwający w roku 1947 kurs przygotowawczy do zawodu nauczycielskiego w Szprotawie z liczbą 31 słuchaczy.

Stwierdzić należy, że Ministerstwo Oświaty już wówczas doskonale zdawało sobie sprawę ze specyfiki tych ziem. W sprawozdaniu powiżytanym Ministerstwa Oświaty z 23—31.IV 1946 r. czytamy, że

„...jest to teren rozwojowy, napływają tu ciągle nowe fale ludzkie, tam, gdzie wczoraj jeszcze była pustka, dziś zjawiają się nowe możliwości, wszystko jest tu nowe.

Akcja werbunkowa na kursy nauczycielskie daje najlepsze wyniki wśród młodzieży repatrianckiej, ten bowiem element przychodzi na Śląsk z mocnym postanowieniem zagospodarowania i utrzymania tej ziemi. Nauczyciele muszą odegrać poważną rolę w procesie zespolenia tych ziem z Macierzą” 4).

Dla województwa zielonogórskiego prawidłowe będzie wyodrębnienie następujących etapów kształtowania się systemu kształcenia nauczycieli:

1. 1945—1949 (od wyzwolenia do utworzenia woj. zielonogórskiego).
2. 1950—1956 (od powstania woj. zielonogórskiego do zorganizowania na tym terenie pierwszego Studium Nauczycielskiego).
3. 1957—1965 (do początku likwidacji liceów pedagogicznych).

Nie jest to zbyt precyzyjny podział, jednak na Ziemi Lubuskiej adekwatny do sytuacji w tym dziale szkolnictwa. Rok 1957 może stanowić granicę chronologiczną z uwagi na zorganizowanie pierwszego Studium Nauczycielskiego w Zielonej Górze 5).

Na 70 nauczycieli zatrudnionych wówczas w LP 47 nie posiadało kwalifikacji do nauczania w szkole średniej, co stanowi 67%. Do PZPR należało 21 nauczycieli LP (30%), do ZSL — 2 (3%), do SD — 3 (4%). Nauczyciele ci przeważnie wywodzili się ze szkolnictwa podstawowego, gdzie przeszli proces adaptacji społecznej na Ziemi Lubuskiej 6).

Przez cały okres minionego dwudziestolecia problemem kształcenia nauczycieli żywo interesowały się instancje partyjne. Kilkakrotnie problem ten analizowała egzekutywa KW PZPR, rady narodowe, instancje stronnictw politycznych oraz organizacji społecznych i ZNP. Pomoc dla ZKN ze

4) Akta Dep. KN. Min. Ośw. z lat 1945—50,teczka KOS Wrocław.

5) Archiwum KOS w Zielonej Górze, sprawozdanie z organizacji liceów pedagogicznych w r. 1950.

6) Protokoły z posiedzeń KOS w Zielonej Górze z r. 1950.

KADRA ZKN WOJEWÓDZTWA ZIELONOGÓRSKIEGO W LATACH 1950—1965
(STAN Z WRZEŚNIA KAŻDEGO ROKU SZKOLNEGO)

Rok szkolny	Nauczyciele		U w a g i
	ogółem	niekwalifikowani	
1950/51	70	47	(bez LWP — 11 naucz. 9 niekw.
1951/52	77	66	(bez. LWP — 15 naucz. 11 niekw.
1952/53	114	67	łącznie LP i LWP
1953/54	122	67	"
1954/55	117	44	"
1955/56	126	29	"
1956/57	136	27	"
1957/58	158	33	łącznie LP, LWP, SN
1958/59	162	31	"
1959/60	170	33	"
1960/61	169	32	"
1961/62	176	33	"
1962/63	175	34	"
1963/64	182	39	"
1964/65	201	42	"

strony instancji partyjnych i organizacji wyrażała się w polepszeniu warunków lokalowych, wyposażeniu w sprzęt i pomoce naukowe oraz w doborze nauczycieli.

Czynnikiem decydującym w procesie kierowania polityką kształcenia nauczycieli w pierwszym okresie istnienia województwa była przede wszystkim dążność do osiągnięcia jak największej ilości nauczycieli, w następnym okresie ich ilości i jakości. Obecnie w okresie realizacji reformy szkolnej — we wszystkich dyskusjach związanych z kształceniem nauczycieli, na pierwszym miejscu stawiany jest problem jakości nauczyciela, jego poziomu naukowego, światopoglądu, postawy ideowo-moralnej i aktywności społecznej. Sprawą przygotowania dobrych nauczycieli dla potrzeb reformującej się szkoły zajmowało się Plenum KW PZPR w roku 1961.

Ministerstwo Oświaty w swoich dyrektywach w zakresie kształcenia nauczycieli, nawet przy różnych skrótowych formach nauczania, ciągle eksponowało problem ilości i jakości nauczycieli. Dobitnie problem ten podkreślono już w roku 1948:

„Zakłady (ZKN) te muszą wychować nowy typ nauczyciela, który zdecydowanie i z głębokim przekonaniem wewnętrznym włączy się w nurt walki o demokrację ludową w Polsce, typ nauczyciela ludowego w pełnym tego słowa znaczeniu, związanego jak najściślej z ludem, z masami, z demokracją ludową” 7).

Jednak wobec katastrofalnego braku nauczycieli w naszym województwie problem ilości nauczycieli na początku lat pięćdziesiątych był decy-

7) Instrukcja Min. Ośw. z roku 1958 w sprawie organizacji roku szkolnego 1958/59.

dującym czynnikiem w kształtowaniu kadr dla potrzeb szkolnictwa. Na potwierdzenie tej tezy podajemy chociażby fakt, że w latach 1951—1953 ówczesny Wydział Oświaty Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej organizował kursy pedagogiczne w klasach X i XI liceów ogólnokształcących, aby pozyskać w ten sposób większą ilość nauczycieli. Kursy takie zorganizowano w liceach ogólnokształcących w Drezdenku, Gorzowie, Sulęcinie, Świebodzinie, Rzepinie, Żarach, Nowej Soli, Wschowie i Zielonej Górze, uzyskując tą drogą już w 1951 r. 172 nauczycieli⁸⁾. W większości przypadków na kursach tych nie było zaangażowanego ani jednego nauczyciela z kwalifikacjami pedagogicznymi. Przedmioty pedagogiczne wykładali niekiedy nauczyciele z wykształceniem średnim.

Duże niedobory kadrowe zmuszały władze oświatowe do szukania różnych, wyjątkowych, skrótowych form kształcenia. Np. w roku szkolnym 1950/1951 na 2008 nauczycieli szkół podstawowych 843 nie posiadało kwalifikacji, co stanowi ponad 42%. Potrzeby kadrowe szkolnictwa podstawowego w roku 1951 wyrażały się liczbą blisko 600 nauczycieli, podczas gdy licea pedagogiczne wypuściły w tym roku tylko 159 absolwentów. Deficyt kadry nauczycielskiej pogłębiał fakt odchodzenia z zawodu, np. w roku 1951 dobrowolnie odeszło 155 nauczycieli, głównie z powodu „niskiego uposażenia” i trudności w pracy⁹⁾.

Z problemem nauczycieli niekwalifikowanych w szkolnictwie podstawowym, województwo nasze uporało się ostatecznie dopiero w ostatnich latach. W roku 1965/1966 w szkolnictwie podstawowym pracuje jeszcze tylko 44 nauczycieli niewykwalifikowanych⁹⁾. Jest to pierwszy rok na przestrzeni całego dwudziestolecia, w którym nauczycieli niekwalifikowanych w szkolnictwie podstawowym jest mniej niż 100.

W latach 1951—1953 władze oświatowe województwa zamierzały również otwierać nowe licea pedagogiczne w Nowym Miasteczku i Żaganiu. Zorganizowano jedynie w Zielonej Górze (1951 r.) i w Lubsku (1954 r.).

Powstanie w roku 1957 SN w Zielonej Górze, a rok później w Gorzowie oznacza dalszy postęp pozytywnych zmian w kształceniu nauczycieli szkół podstawowych w naszym województwie. Od roku 1962 oba studia nauczycielskie uprofilowano w ten sposób, że na terenie województwa zaczęto kształcić nauczycieli — specjalistów do nauczania wszystkich przedmiotów występujących w programie szkoły podstawowej.

W całym dwudziestolecu w naszym województwie stacjonarne licea pedagogiczne opuściło ponad 3600, stacjonarne studia nauczycielskie 1582 absolwentów.

Oprócz stacjonarnych istniały również formy zaocznego kształcenia nauczycieli. Najważniejsze z nich na terenie naszego województwa, to zorganizowane od roku 1946 RKKN w Sulechowie, Nowej Soli, a później Ośnie Lubuskim, Gorzowie i przy Liceum Ogólnokształcącym w Żarach. Słuchacze RKKN w Żarach zażądali, aby ich przydzielić do Nowej Soli, gdyż „Komisja w Żarach nic im nie dawała”. Z końcem roku szkolnego

8) Archiwum KOS w Zielonej Górze,teczka liceów pedagogicznych, rok 1951.

9) *Sprawozdanie z ruchu służbowego za rok 1951 i 1965* — oddział Kadr KOS w Zielonej Górze.

1951/1952 Komisja w Żarach faktycznie przestała istnieć, mimo to w urzędowym wykazie Wydziału Oświaty WRN figurowała jeszcze w roku 1953¹⁰⁾.

Od roku 1957 decydującą formą dokształcania nauczycieli pracujących w naszym województwie stały się Zaoczne Studia Nauczycielskie. Szczególnie intensywny rozwój tej formy dokształcania przypada na lata 1962—1965. Zaważyły na tym przede wszystkim decyzje VII Plenum KC PZPR w sprawie reformy szkolnej, a ułatwił fakt skrócenia ZSN z 3 do 2 lat oraz zniesienie egzaminów wstępnych. Do roku 1955 systemem studiów zaocznych w naszych studiach nauczycielskich zdobyło kwalifikacje 1555 nauczycieli. Zakłady kształcenia nauczycieli odegrały dużą rolę w dziejach szkolnictwa lubuskiego. Przede wszystkim zapewniły wystarczającą ilość kadry nauczycielskiej. Dodać trzeba, że kadra ta została dobrze przygotowana do prowadzenia pracy z dziećmi — szczególnie w zakresie wychowania umysłowego. Rzuca to na coraz lepsze wyniki nauczania szkolnictwa podstawowego. Słabiej zakłady nasze przygotowały do prowadzenia zajęć z wychowania muzycznego, wychowania fizycznego oraz zajęć praktycznych¹¹⁾. Problem ten rozwiązało dopiero powołanie specjalistycznych kierunków w studiach nauczycielskich w Gorzowie (śpiew z muzyką i w.f.) i w Zielonej Górze (zajęcia praktyczne).

Cechą charakterystyczną naszych zakładów kształcenia nauczycieli był na przestrzeni całego dwudziestolecia wysoki ich poziom działalności ideowo-politycznej — nauczycieli i młodzieży. Zawsze wysoko oceniano działalność organizacji młodzieżowych w ZKN — od ZWM, OMTUR, ZHP przez ZMP do ZMS, ZMW i ZHP.

ZKN w naszym województwie były pierwszym działem oświaty, który nabrał charakteru świeckiego w ramach laicyzacji systemu oświatowego.

Nie sposób wymienić wszystkich nauczycieli i działaczy oświatowych, którzy mają szczególne zasługi w organizowaniu i rozwoju szkolnictwa pedagogicznego w naszym województwie, należy jednak wymienić niektórych z nich. Są to: Edmund Ciesielski, Stanisław Badowski, Edward Jarmoliński, Ludwik Kończal, Tadeusz Jodko, Adam Natanek, Józefa Chimiak, Helena Buckowa, Konstanty Bakowiec, Franciszek Czarnecki, Maria Kędzierzawska, Bolesław Hejduk, Piotr Jędrasiak.

Formą przygotowania do przyszłej pracy nauczycielskiej jest łączność ZKN ze środowiskiem. Wyraża się to najczęściej w przygotowywanych przez młodzież występach artystycznych, pracach społeczno-użytecznych i udziale w różnego rodzaju kampaniach inicjowanych przez władze partyjne lub państwowe. W każdym ZKN naszego województwa od początku jego istnienia zorganizowano zespół artystyczny skupiający od kilkunastu do kilkudziesięciu uczniów. Członkowie tych zespołów stawali się w późniejszej pracy organizatorami życia artystycznego uczniów szkół podstawowych.

Proces kształcenia w poszczególnych ZKN systematycznie ulegał poprawie, a miernikiem jego jest m. in. systematyczny wzrost promocji.

10) Akta Dep. KN Ministerstwa Oświaty —teczka Zielona Góra.

11) Akta własne —ankieta przeprowadzona wśród 60 nauczycieli w latach 1963—64, sprawozdania Wydziałów Oświaty P.R.N. z roku 1961.

W roku 1951 niepromowanych było 33% uczniów LP, w roku 1960 — 9%, w roku 1964 — 3,3%, a w ślad za tym następowała poprawa sprawności kształcenia z 42% w roku 1960 do 79,8% w roku 1965.

Wpłynęły na to między innymi: wzrost kwalifikacji kadry nauczycielskiej w ZKN, poprawa wyposażenia w pomoce naukowe łącznie ze środkami audiowizualnymi, szerszy ruch intelektualny wśród kadry nauczycielskiej — co wyrażało się w masowym podejmowaniu studiów magisterskich, w staraniach o otwarcie przewodów doktorskich.

ABSOLWENCI STACJONARNYCH FORM KSZTAŁCENIA ZKN
WOJ. ZIELONOGÓRSKIEGO W LATACH 1950—1965

Rok	Absolwenci		
	LP	LWP	SN
1950	142	28	—
1951	159	33	—
1952	139	48	—
1953	210	53	—
1954	211	64	—
1955	262	91	—
1956	247	56	—
1957	44	29	—
1958	220	37	—
1959	277	—	93
1960	245	48	123
1961	302	61	199
1962	255	25	243
1963	253	27	298
1964	243	29	287
1965	323	28	339

Olbrzymim osiągnięciem Polski Ludowej w zakresie szkolnictwa pedagogicznego jest szeroka rozbudowa systemu studiów zaocznych, pozwalających czynnym nauczycielom zdobyć wykształcenie od średniego aż po studia doktorskie. W naszym województwie rezultaty kształcenia zaocznego nauczycieli są bardzo widoczne. Podczas gdy w 1950 roku było w szkołach podstawowych ponad 42% nauczycieli niekwalifikowanych, to obecnie jest ich tylko 0,8%. Z wykształceniem więcej niż średnim w roku 1961 było 18%, obecnie jest 43,5% oraz ponad 1000 nauczycieli studiujących zaocznie, co stanowi 20% ogółu zatrudnionych.

Nie sposób tu nie wspomnieć o doniosłej roli Wojewódzkiej Biblioteki Pedagogicznej, szczególnie w dokształcaniu nauczycieli. Szerokie kontakty z bibliotekami w całym kraju i za granicą umożliwiają nauczycielom na miejscu przygotować prace dyplomowe i magisterskie. O tym, że zarówno WBP jak i powiatowe biblioteki pedagogiczne służą przede wszystkim nauczycielom studiującym zaocznie może świadczyć fakt, że w roku 1960 w Woj. Bibliotece Pedagogicznej było 427 czytelników nauczycieli, w powiatowych bibliotekach pedagogicznych — 1600. W roku 1963, gdy liczba nauczycieli studiujących zaocznie potroiła się w porównaniu z rokiem 1960, ilość nauczycieli korzystających z tych bibliotek wzrosła do 3430. Ta współzależność ilości nauczycieli studiujących zaocznie i czytelników, stwarza przesłankę upoważniającą do stwierdzenia, że wśród nauczycieli naszego województwa nie ma naturalnej dążności do czytelnictwa. Zapotrzebowanie na książkę wzrasta u tych, którzy podjęli studia zaoczne. Trudno bez specjalnych badań znaleźć racjonalne uzasadnienie na ten, wydaje się, utylitarny stosunek do książki.

Omówiony system kształcenia i dokształcania nauczycieli w minionym 20-leciu był uzupełniony przez doskonalenie nauczycieli w zakresie ich pracy dydaktyczno-wychowawczej i ideologiczno-politycznej.

Potrzeba doskonalenia nauczycieli wynikała między innymi z szybkiego rozwoju szkolnictwa oraz nienadążania przez zakłady kształcenia w przygotowaniu dostatecznej ilości nauczycieli z pełnymi kwalifikacjami zawodowymi, którzy mogliby zabezpieczyć właściwą realizację programu nauczania i wychowania.

Różnorodność form kształcenia nauczycieli wpływała na to, że poważna część tych nauczycieli posiadała na początku lat pięćdziesiątych niewystarczający zasób wiedzy rzeczowej i pedagogicznej.

Na podstawie Zarządzenia Ministra Oświaty z dnia 7.VII.1951 roku (Nr DK 2-3254/51) Wydział Oświaty PWRN w Zielonej Górze w roku 1951 powołał Wojewódzki i Powiatowe Ośrodki Doskonalenia Kadr Oświatowych, których zadaniem było podnoszenie poziomu przygotowania ideowo-politycznego i dydaktyczno-wychowawczego nauczycieli w zakresie socjalistycznych metod wychowania oraz nowych metod nauczania poszczególnych przedmiotów. Ośrodki doskonalenia kadr oświatowych prowadziły swoją działalność do końca sierpnia 1958 roku, to jest do czasu ich rozwiązania przez Ministerstwo Oświaty.

Do najbardziej rozpowszechnionych form działalności ośrodków w tym zakresie należy zaliczyć: organizowanie konferencji i narad w sprawie podnoszenia poziomu nauczania i wychowania, hospitacje nauczycieli i udzielanie im pomocy przy warsztacie pracy, organizowanie pomocy dla niekwalifikowanych nauczycieli poprzez lekcje otwarte prowadzone przez najlepszych nauczycieli, opracowanie wzorowych rozkładów materiału nauczania i konspektów lekcyjnych, przygotowanie i przeprowadzenie konferencji sierpniowych organizowanych przez władze oświatowe, popularyzację czasopism metodycznych i ogólnopedagogicznych, organizowanie wystaw ilustrujących najlepsze osiągnięcia itp.

W latach 1949—1956 Związek Nauczycielstwa Polskiego prowadził szkolenie ideologiczne, na którym nauczyciele zapoznawali się z nauką

marksizmu-leninizmu. W okresie od września 1958 roku do czerwca 1960 roku doskonalenie nauczycieli było prowadzone przez wydziały pedagogiczne Związku Nauczycielstwa Polskiego, które sześć razy w ciągu roku szkolnego organizowały dla nauczycieli wszystkich typów szkół konferencje rejonowe, na których omawiano zagadnienia dydaktyczno-pedagogiczne i społeczno-polityczne.

Do chwili powstania Okręgowego Ośrodka Metodycznego, a więc do czerwca 1960 roku, doskonalenie nauczycieli w szkołach zawodowych prowadził Ośrodek Metodyczny przy Dyrekcji Okręgowej Szkolnictwa Zawodowego.

Podstawową tematyką w działalności ośrodków metodycznych w ciągu minionych pięciu lat było zaznajamianie nauczycieli z nowymi programami nauczania i wychowania oraz z programami przejściowymi poprzez organizowanie dyskusji w zespołach samokształceniowych na konferencjach przedmiotowych, kursach śródrocznych i wakacyjnych.

Wiele miejsca w pracy ośrodków metodycznych zajmowało systematyczne uzupełnianie i unowocześnianie wiedzy nauczycieli poprzez popularyzowanie czasopism naukowych i technicznych, organizowanie wycieczek do nowoczesnych zakładów pracy oraz spotkania z pracownikami nauki Poznania, Wrocławia, Łodzi, Warszawy i innych ośrodków naukowych.

Ośrodki metodyczne w swej działalności stosowały takie formy pracy doskonaleniowej jak: konferencje metodyczno-przedmiotowe, zespoły samokształceniowe, szkoły wiodące, hospitacje nauczycieli, konsultacje zbiorowe, odczyty pedagogiczne, kursy śródroczne i wakacyjne.

W problematyce pedagogicznej ośrodków metodycznych w naszym województwie dominowały takie zagadnienia jak: nauczanie problemowe i problemowo-zespołowe, wykorzystywanie nowoczesnych pomocy naukowych, aktywizacja myślowa uczniów w procesie lekcyjnym, wydobywanie z programu nauczania i wychowania treści ideowo-politycznych, rozwijanie motywów uczenia się, kryteria oceny pracy ucznia i inne.

Jednym z ważnych zadań w pracy ośrodków metodycznych było wydobywanie i upowszechnianie doświadczeń przodujących nauczycieli poprzez organizowane rokrocznie akcje odczytów pedagogicznych.

Udział nauczycieli naszego województwa w pisaniu odczytów pedagogicznych w minionym pięcioleciu był znaczny. Napisano 83 odczyty pedagogiczne, a w b. roku szkolnym pisze 63 autorów. Wartościowe odczyty pedagogiczne były wykorzystywane przez nauczycieli w różnych formach pracy doskonaleniowej. Najbardziej wartościowe odczyty, nagrodzone na szczeblu okręgu i centralnym, zostały wydane drukiem pt. **Z doświadczeń nauczycieli szkół lubuskich.**

Od dwóch lat na terenie całego województwa pracuje 50 szkół i placówek oświatowo-wychowawczych, które zostały uznane za wiodące. Szkoły wiodące rozwiązują praktycznie te problemy pracy dydaktyczno-wychowawczej, które zostały w sposób naukowy opracowane przez pedagogów-teoretyków. Dalszy rozwój szkół wiodących ma duże znaczenie dla prawidłowej realizacji reformy szkolnej, ponieważ zadaniem ich jest dostarczenie pozostałym nauczycielom wzorów dydaktyczno-wychowawczych.

Co roku były prowadzone kursy wakacyjne dla nauczycieli poszczególnych przedmiotów nauczania ze szkół podstawowych i średnich, w których uczestniczyło przeciętnie 800 nauczycieli rocznie. Celem tych kursów było uzupełnienie wiedzy rzeczowej i metodycznej wynikającej z nowych programów nauczania i wychowania.

Podstawową jednak formą pracy doskonaleniowej prowadzonej przez ośrodki metodyczne są zespoły samokształceniowe, na których dyskutowane były takie tematy jak: rozwijanie aktywności i samodzielności uczniów, przyczyny niepowodzeń szkolnych, uspołecznianie uczniów, kryteria oceniania uczniów i inne.

Na terenie naszego województwa w minionym roku szkolnym pracowało 638 zespołów samokształceniowych wśród nauczycieli szkół podstawowych i 169 zespołów wśród nauczycieli szkół średnich.

Wszystkie wysiłki ośrodków metodycznych w naszym województwie były skoncentrowane na intensywnym zaznajamianiu nauczycieli z nowymi programami nauczania, wdrażaniu do praktyki zawodowej nowych treści, metod i form pracy szkoły zgodnych z duchem reformy szkolnej, na wywalaniu inicjatywy nauczycieli, skłanianiu ich do samodzielnych i twórczych poszukiwań, wdrażaniu do stałej i systematycznej analizy i oceny wyników własnej pracy oraz na popularyzowaniu osiągnięć przodujących nauczycieli wśród pozostałych.

W opracowaniu swoim staraliśmy się przedstawić główne problemy kształcenia, doksztalcania i doskonalenia nauczycieli na Ziemi Lubuskiej w minionym 20-leciu.